

A PARASZTI TÁRSADALOM

írta

ERDEI FERENC

A magyar nép társadalmi életében — mint az európai történet egészében is — a középkori társadalomformálódás, a rendi társadalomszerkezet kifejlődése a döntő jelentőségű. Ez volt az a hatalmas társadalmasulási folyamat, amely a nyers uralmakat szervezett rendező és vezető erőkké s a népek szolgarendű alsó rétegét biztosabb állású termelőrendekké formálta.

A magyarság társadalmában Szent István országépítésével és az azt követő társadalmi mozgalmakban érlelődött ez a fejlődés és körülbelül a XIV. századra alakult ki határozott körvonalakban a magyar rendi társadalom. Ez az átalakulás a nemzeti vezetőkből és a királyi szolgákból egységes magyar nemesi rendet, s az alsóbb rendű nemzetségekből, a szolganépekből és az új hazában talált meghódolt népességből nagyjában egységes magyar jobbágyságot formált. Az így kialakult rendi társadalomszerkezetben a magyar nép óriási többsége a jobbágyság társadalmi keretében szerveződött, s mint parasztság a rendi társadalom törvényei szerint illeszkedett a magyar társadalom egészébe. Ehátról alarendelt jogállással, mindamelletts szervezett és szilárd társadalmi helyzetben, mint hatalmas termelőrend tartotta fenn gazdasági tevékenységével, szaporodásával és aprólékos kulturmunkájával a magyar rendi társadalmat. Ebben a korszakban csak úrbéri követeléseivel, vagy éppen lázadásai alkalmával került a történelem felszínére a magyar parasztság, azonban a föld megmunkálása, a kezdetlegesebb ipari termelés és a legrégibb

népi kulturahagyományok továbbvitele olyan teljesítményei, és szí-
lyek történelmi szerepüvé tették.

A polgári szerkezetű nemzeti társadalom kialakulása, tehát a XIX. század közepén kezdődő átalakulás, felbontotta a magyar rendi társadalmat is. A gazdasági élet összes tényezői, a termelés technikája, a birtokviszonyok, az áruforgalom mind polgári-kapitalista mintára alakultak át, hasonlóan változott át a jogrend, tehát szinte összes intézményeiben polgári szerkezetű lett a magyar társadalom. Ebben az átalakulásban fölbomlott a magyar nemesség rendje, valamelyes magyar polgárság alakult ki, s társadalmunk vezetőrétegei polgári osztályképződményekké lazultak fel. Nem változott azonban hasonlóan a parasztság. Az átalakulás erői kevésbé érték a jobbágyságot, másfelől pedig a hagyományos rendi társadalmi formák jobban elmélyültek a parasztság életében, hogysem a magyar jobbágyság könnyen és hamarosan átválthatott volna az új rendszerre. Így állott elő az a helyzet, hogy a polgári szerkezetű nemzeti társadalomban, mint egy korábról fennmaradt rendi képződmény, továbbra is megmaradt a parasztság. Társadalmunk mai szerkezetében tehát a parasztság egy korábbi társadalmi szerkezet megmaradtkövülete, s egyben egy régebbi népi kultúrányagnak a hordozója. Nyilvánvaló, hogy ilyen ellentétes helyzet nem állhat fenn sokáig. Azok a hatások, amelyek társadalmunk egyéb területein átalakulást hoztak létre, végül a parasztságot is kikezdi és kimozdítják rendies zárttságából. Ez a folyamat napjainkban már teljes erővel zajlik. A polgári rendszer benyomult a parasztság hagyományos közösségeibe is, miután a legdöntőbb átalakulás, a földbirtok polgári egyéniessége és szabadsága, már a múlt század közepén bekövetkezett. Ilyenformán a parasztság mély és gyökeres átalakulásnak az útján halad, az a határozott társadalomfejlődési tendencia állapítható meg, hogy a korszerűtlenül rendies szerkezetű parasztság hasonul nemzeti társadalmunk egészéhez, tehát — polgáriasodik. S ennek a folyamatnak a zajlásában problematikussá vált a parasztság eddig megbízhatóan betöltött szerepe, hiszen maga a paraszti társadalmi forma vált problematikussá. Mindazok a szerepek, amelyeket a parasztság a rendi társadalomban törvényszerűen, s a polgári korszakban is eddig gyakorlatilag jól betöltött, tehát a mezőgazdasági munkák pa-

raszti életmódjának látása, a népszaporodás biztosítása, egy mélyebb szintű népi kultúra hagyományoszerű fenntartása, napjainkban a legkomolyabban veszélybe kerültek. S ez a veszélyes helyzet mindaddig tart, amíg mindazok az emberi, népi és anyagi erők, amelyeket eddig a parasztság társadalmi formája tartott megkötve, egy újabb társadalmi formában biztos elhelyezkedést és érvényesülést nem találnak.

A parasztság kialakulása

A parasztság nem társadalmi ősállapot. Nagyönis fejlett formája már az együttélésnek, ezért kialakulása igen hosszú, mélyenjáró és különleges társadalomalakulásnak a következménye. Éppen ezért nem is minden társadalomfejlődés alakít ki parasztságot. Nincsen parasztsága a „nyers” társadalmaknak, szóval az olyan társadalmi rendszereknek, amelyekben az érdekek és a célszerűség érvényesülésének nem szab határt egy mélyebb összeszerveződés és méltányosságon alapuló összeilleszkedés. Tehát nem volt parasztsága az antik társadalomnak, s nincs parasztsága a modern polgári társadalomnak — ha van, az már csak a rendi korszakból fennmaradt kövület. Mindezekben a rendszerekben vagy föltétlenül alávetett szolganép a dolgozók rétege, vagy proletár, tehát olyan bizonytalan helyzetű munkás, akinek ugyan jogelvek szerint minden joga megvan, azonban sorsa a gazdasági érdekek harcának a függvénye.

A parasztság a középkori európai társadalomfejlődés eredménye, tehát a magyar parasztság is a magyar társadalom európai szabású fejlődése során alakult ki. Európaszerte a hűbériség kora vetette meg az alapot annak a fejlődésnek, amely végsőleg a rendi társadalom kialakulásához, tehát parasztság keletkezéséhez is vezetett. A népvándorlás primitív népi községeiben, az antik intézmények és az egyház hatására ekkor indult meg Európában — pontosabban nyugaton — egy olyan személyies szerveződés, amelyben az érdekek nyers érvényesülésével és a hatalomra törő célszerűséggel szemben valamilyen kölcsönösség, türelmes egymásmellettiség és méltányos kiegyezés alapítódott meg. Ez a szerveződés azt jelentette, hogy az egymással való alá- és fölérendeltségben kialakult kinek-kinek a helye a társadalom-

ban és ez a hely a hagyományosság által megbízhatóvá és szilárddá vált. Csak ilyen szerveződés tudta megtenni azt a lépést, hogy a szolgarendű vagy bizonytalan szabadságú dolgozókból kötött helyzetű, de e kötöttségben biztosított állású, munkában és kultúra alakításában elmélyedő csoportok alakuljanak ki. Ez az alakulás a rendiség szervezetében teljesedett ki olyképpen, hogy a sokféle megkötött és biztosított helyzet, az alá-, vagy fölrendeltség viszonya szerint, egymáshoz kapcsolódott és végsőleg egy felső rend: a nemességé, s egy alsó rend: a jobbágyságé, alakult ki.

A magyar társadalomban lényegében ugyanez a folyamat ment végbe, s ugyanígy a rendi társadalomnak, s benne a parasztságnak a kialakulását eredményezte. Szent István országépítése még a nomád társadalomban mélyen megalapozott vezéri hatalom alapján szervezte meg a keresztény magyar királyságot olyképpen, hogy a nyugati mintákat ültette át a magyar társadalomba, s ezek segítségével egy akkor példátlanul álló erős központi királyi hatalmat létesített. A magyar társadalom mélyén azonban megvoltak azok az erők — a szentistváni szervezés is hívott életre ilyeneket —, amelyek egy hűbéries szerveződés felé vitték társadalomalakulásunk irányát. Az első nagy királyok után meg is gyöngült a központi királyi hatalom és a társadalom mélyén erősen hűbéries szerveződésnek az aprólékos folyamata indult meg. Fölülről a nemzetségek főbbjei és a királyi szolgálatban állók, alulról a szolgák rétege, a meghódított népek, s a nemzetségek közrendűjei között rendkívül változatos formákban bizonyos szokásszerű egymásmellettség, hagyományossá lett szolgálati viszony, szóval bizonyos megállapodott rend alakult ki. Ez a szerveződés odáig ment, hogy a XIV. századra nagyjában egyező helyzetek alakultak ki, s innen már csak egy lépés kellett ahhoz, hogy ezek a hasonló helyzetek közös rendi állássá szerveződjenek. A felsőbb állásúak rendi testületé való szerveződése a nemesi vármegye kialakulásában öltött testet, a jobbágyság egységes alsóbb rendjét pedig a közös jobbágyi teherviselésnek a törvényes szabályozása hozta létre. Ilyenformán az előkelőbb és birtokos nemzetségekből, valamint a királyi szolgákból kialakult a nemesség rendje, viszont a közrendű nem-

zetségekből, a meghódított népekből és a szolgák rétegéből kialakult a jobbágyság rendi zártságú rétege.

A magyar parasztság kialakulása tehát az európai társadalomfejlődés menetében következett be, azonban miután a magyar fejlődés más alapokból indult, mint a nyugati, későbbi alakulásában is eltért némileg a nyugati viszonyoktól. A nyugat-európai parasztság sem vált tökéletesen egységes renddé, a magyar parasztság azonban még ennél is többosztályú rendi csoporttá alakult. Jelentékeny különbség volt mindenekelőtt, hogy Magyarországot a sok nemes országává lett — hasonlóan Lengyelországhoz, — tehát a magyar rendi társadalom nem épült olyan fokozatosan hierarchikus szerkezetté, mint a nyugatiak. Viszont a nagyszámú nemesség — minden huszadik ember nemes volt — az együgyűnazon nemesi jog elvi alapjai ellenére társadalmilag széles skálán tagozódott. Ez pedig azt jelentette, hogy a köznemesség igen jelentékeny része paraszti sorsra kényszerült, tehát ugyanolyan dolgozó faluközösségben élt, mint a jobbágyság. Nemesi jogai mindig érvényben voltak, azonban gazdasági helyzete nem sokban különbözött a telkesjobbágyokétól, társadalmi élete meg éppen hasonló parasztias közösségben folyt. Ez a bocskoros nemesség tehát csak jogszerint volt tagja a nemesség rendjének, társadalmi helye a jobbágyság mellett volt, s élete és kultúrája ahhoz hasonlóan paraszti keretekben folyt.

A nemes parasztság mellett másik különös képződménye volt a magyar társadalomnak a kiváltságos vidékek közsabad népe. A jászkun kerület, a Székelyföld, s ezen kívül számos kisebb kiváltságos kerület népe jogilag nem alakult sem nemesi rendűvé, sem jobbágysággá, társadalmilag azonban egyformán kiestek az uralkodó nemesség rendjéből. Bár általában véve nem voltak jobbágyok sem — ideiglenesen ugyan földesúri hatalom alá kerültek olykor-olykor — mégis mind a munkaszervezetben betöltött szerepük, mind a társadalom szerkezetében elfoglalt helyük teljesen paraszti volt. Tehát paraszti faluközösségekben éltek az úrbérihez hasonló földközösségben, s valamilyen királyi szerv képviselte fölöttük a rendi-úri felügyeletet.

A bocskoros nemesség és a kiváltságos területek szabad népe együttvéve nem jelentéktelen hányad volt az egész magyar társadalomban, jelentőségük pedig számbeli arányukon is túlme-

nően fontos. Nevezetesen ezek a nem jobbágyi, de paraszti csoportok a legbeszédesebb jelei annak, hogy a magyar társadalmat nem járta át egészen mélyen a hűbéri-rendi alakulás. Ez a fölületesebb társadalmasulás meglátszik egész nemességünkön és jobbágyságunkon is, nemességünk inkább érdekszövetség, mint a nyugati, s jobbágyságunk inkább alávetett dolgozónép, azonban valamennyire mégis belekerültek az európai társadalomalakulás menetébe. Ezzel szemben ez a két kivételes csoport olyan része a magyar társadalomnak, amely egészében elkerülte a hűbéri-rendi európai vonalat, s régi, nem paraszti, népi hagyományait, társadalmi közösségeit és kultúráját megőrizve csak félig-meddig parasztosodott el. Tehát nem tapadt úgy a földjéhez, mint az európai paraszt általában, nem illeszkedett olyan otthonosan egy társadalmi hierarchiába, s egész kultúrájában többet megőrzött a korábbi népi-nemzeti hagyományokból, mint amennyi könnyen illeszkedhetett volna az európaias rendbe. Éppen azért ezek a csoportok ma is élénken nem nyugatias színfoltjai társadalmunknak, s egyben az ősi magyar népi kultúrának ma is leghívebb őrzői.

A parasztság kialakulása a XIV. századra már csaknem végbement Magyarországon is, történelmünk későbbi századai már csak kisebb-nagyobb alakulását mutatják a magyar parasztság rendjének. Ettől jellegzetesen eltérő és újabb parasztréteg keletkezett azonban az újkori alakulásban, a XVIII. század folyamán, nevezetesen az uradalmi cselédség, a puszták népe. Korábban a rendi társadalom szerkezetében alárendelt jelentősége volt a földesúri házi gazdálkodásnak, az allodiális mezei üzemnek. A földesúri birtok számottevő része jobbágytelek volt, amelyen úrbéri kötelezettséggel a jobbágyság dolgozott. A földesúr allodiális telke mindenütt területre is kisebb volt, hacsak nem legelő és erdőföldként használták, s ezen szinte kizárólag az úri háztartás szükségletére termelt a földesúr házi cselédsége a jobbágyság robotmunkájának segítségével. Megváltozott a helyzet a XVIII. században. Ekkor ugyanis konjunktúrája nyílt a gabonatermelésnek, megindulván a fokozott árúforgalom nyugat felé, másrészt pedig megnövekedvén a földesúr pénzszükséglete, mind nagyobb területre terjesztették ki a földesúri üzemet, úgyanyira, hogy kialakultak a mai uradalmi nagygazdaságok. Ebben a ke-

retben pedig már nem volt elegendő a régi házi cselédség munkája és a jobbágyok robotja, tehát újabb munkaerő-forrásra lett szükség. Aránylag nagy tömegű nép szerződött így uradalmi cselédnek, most már nem házi szolgálatra, hanem mezőgazdasági munkára. Az a „népfölösleg”, amely így uradalmi cselédnek szerződött, a zsellérség felduzzadt tömegéből került ki. Nevezetesen a jobbágyi faluközösségekben egyre növekedett a jobbágytelkekről kiszoruló jobbágy nép, s miután sem a városbaköltözés, sem újabb jobbágytelkek kiszakítása nem könnyített helyzetükön, életlehetőségük egyedüli biztosítását látták az uradalmi munkában. Az uradalomba való elszegődés pedig gyökeres változást jelentett addigi életükkel szemben. A falusi jobbágyközösségekből, ahol bizonyos haszonvételek mindig megillették őket, most már kiszakadtak, az uradalom területére költöztek, az ekkor megépülő majorokba és itt az oly különös pusztai-uradalmi paraszt közösségeket alakították ki.

A parasztság ez újabb keletű csoportjának további történeti alakulása is a parasztság régebbi rendjétől eltérően folyt. Nevezetesen a falusi jobbágyosság életében jelentékeny fordulatot hozott a reformkor átalakulása legfőképpen az úrbéri terhek megszüntetésével. Ebben az átalakulásban ugyan a földtelen zsellérség nem jutott földhöz, sőt legtöbb helyen korábbi használati jogait is elvesztette, azonban olyan polgáriassá váló világba került, amelyben újabb munkalehetőségek támadtak, s ha más nem, mozgási lehetősége mindenestre megnövekedett. Tehát a városba özőnlés, a kivándorlás, földmunkák és a lassan belterjesülő parasztüzem megszaporodott munkái mindenestre tágították életlehetőségein. Ezzel szemben semmit nem változott az uradalmi parasztság társadalmi helyzete. Az úrbérrendezés természetesen nem érintette sorsukat, de az átalakulás egyéb tényezői sem hatottak rájuk, mert az uradalmi puszták elszigeteltségében szinte minden hatás ellen védve voltak. Mindössze a cseléd törvények szóltak bele életük alakulásába, ezek pedig gyökeres változást semmiképpen nem jelentettek. Így parasztságunknak ez a rétege ma is nagyjában ugyan olyan társadalmi sorsot visel, mint kialakulása idején.

Nyugati és keleti parasztság

A parasztság kialakulása nem volt egyidejű és nem is volt egyszabású Európaszerte. A legteljesebb történeti pályát futotta a parasztság Nyugaton, itt alakult ki legkorábban és itt is bomlott föl leghamarabb és legteljesebben, viszont Keleten vagy ki sem alakult komolyan, vagy nagyon későre esik kialakulása, éppen ezért itt ma is igen elmaradt paraszti helyzet szemlélhető.

Nyugaton — Franciaországban, Belgiumban, Svájcban, Nyugatnémetországban — az elmélyült hűbéri-rendi fejlődés már korán teljessé tette a parasztság kiformálódását. Sokkal inkább, mint bárhol a világon, szoros egybeszerveződésben a rendi társadalom többi elemeivel, a parasztság olyan szilárd és megbízható állapotba jutott, hogy egy rendkívül értékes kezdeti kultúrfejlődést tudott elindítani. A földművelés gondosabb módszerei, az ipari mesterségek kezdetei, a forgalom és szállítás első eszközei, mind ennek a parasztságnak a művei. Itt azonban nem állt meg a nyugati fejlődés. Éppen ezekből a paraszti alapokból törés nélkül haladt magasabbra a kultúrfejlődés, s a paraszti munkából vált ki és szakszerűsödött egyre mélyebben a sokféle ipari mesterség, s az ilyen kiváló elemek kilépve a paraszti faluközösségekből városokat neveltek föl. Ezzel a paraszti népesség komoly hányada kivált a parasztságból és a városi polgárságot alakította ki. De a parasztságnak az a része is, amely a faluban és a földművelő mesterségben maradt, szintén emelkedett. Mert szakszerűsödő mezőgazdálkodásával szinte belenőtt a földesúri birtokba, s hamarosan tulajdonává tette azt a földet, amelyet megmunkált. Ilyenformán a nyugati parasztság már az újkor elején szabad parasztsággá lett, s az úrbéri terhektől megszabadulva, mezőgazdasági termelésével majdnem egyenrangúan tudott bekapcsolódni a kapitalista árutermelésbe. Szóval paraszti helyzetben úgy alakult, hogy a polgári-kapitalista átalakulásban komoly résztvevőként tudott szerepelni. Tehát parasztságából kilépve, a polgári társadalom szerkezetébe illeszkedett be. Somásan: megszűnt parasztnak lenni, a polgári társadalom mezőgazda polgárává és munkásává alakult. A parasztság hagyományos jegyzeit már csak emlékként és hagyományként őrizte meg

és őrzi máig is, sem gazdálkodásában, sem társadalmi formáiban, sem kultúrájában nem az alsórendhez tartozó paraszt már.

Északon — Hollandiától Finnorszáig — annyiban különbözik a parasztság sorsa, hogy ezen a vidéken a rendi-hűbéri alakulás nem hatolt olyan mélyre, mint Nyugat gyújtópontjában, tehát még könnyebben és sikeresebben léphetett a parasztság a polgári élet területére. Viszont annyira paraszttá ülepedett, hogy a mezőgazdálkodás mesterségét elmélyült szakszerűséggel kiművelte paraszti fokon, tehát már ilyen kezdeti kultúrával indulhatott a vállalkozó árútermelés versenyében. Ezért van az, hogy az északi parasztság képviseli ma a mezőgazdasági termelés legsikeresebb tudományát, ez a parasztság tartja fenn a legsikeresebb agrárszervezeteket, s ez a parasztság vált a legpolgárosodottabb mezőgazda népességgé. Annyira sikeres volt ennek a parasztságnak a polgári társadalomba való fölcsatlakozása, hogy ezeknek a társadalmaknak a vezető polgárságában egyenrangú tényező, sőt helyenként a vezető réteg az agrárpolgárság.

Keleteurópában s a Balkánon ezzel szemben nem volt hűbéri-rendi alakulás a középkorban, szóval olyan társadalomfejlődés, amely parasztságot alakíthatott volna ki. Magyarország volt a keleti határa az ilyen szabású európai történelemalakulásnak. Ehelyett cárok-vajdák, szóval kisebb-nagyobb területen föltétlen hatalmat gyakorló hódítók tartották uralom alatt a népet, s úgy uralkodtak fölöttük, hogy nem kerültek alattvalóikkal szoros és közeli kölcsönöségbe, mint a hűbéri Európában, hanem érdekeik szerint céltudatosan behajtották rajtuk az adót, s ezen túl magukra hagyták őket. Fontos ebben a rideg uralmi viszonyban az egyház szerepe is. A keleti egyház nem intellektuális rendező szervé volt a társadalomnak, mint a nyugati, hanem a vallási szertartás hordozója, érdekszövetségben az uralkodókkal. Ugyanígy nem intellektuális vezetőszerkezet volt az uralkodók köré csoportosuló nemességé sem, hanem érdekszövetség, az uralkodó alatt a dolgozókkal szemben. Így erősen kizsákmányoló uralom alatt, magára hagyatva, a társadalmassulás fejlettebb módszereiből kiszorulva élt a dolgozó nép tömege. Nem volt mérőben szolganép, nem alakult azonban parasztsággá sem, mert a felüllevőkkel nem szerveződött egy megbízható és elmélyülést biztosító társadalmi szervezetbe. Tehát primitív népi közösségei-

ben élt a balkáni és keleteurópai dolgozó nép — családok és telepések közösségeiben — s itt adott lehetőségei szerint alakította, fejlesztette kezdeti primitív kultúráját. Így helyenként igen magasra jutott ez a nem paraszti népi kultúra, máshol pedig még a vadság állapotából sem tudott kiemelkedni. A bulgárok például figyelemremélően magasra fejlesztették népi kultúrájukat, mindenütt szép műveket termelt a népi művészeti kultúra, s sokhelyt a családi-szállási népi közösségekben sajátos demokratikus közösségi társadalmi forma létesült.

Ilyen alapokon a polgári társadalom korában sajátos fejlődés indult meg e keleti részen. A fejlettebb vidékek — különösen a bulgárok — népi demokráciájukkal és népi agrikultúrájukkal közvetlenül kapcsolódtak a kapitalista-demokrata fejlődésbe, s ezen a fokon aránylag sikeresen alakították tovább társadalmuk életét. Az elmaradottabb vidékek azonban sem a termelés kapitalista rendszerébe, sem a polgári társadalom demokráciájába nem tudtak komolyan belépni, tehát csak a nép fölött tudott fölépülni egy bizonytalan sorsú kapitalista és színleges demokrata államrend, míg a nép továbbra is megmaradt primitív társadalmi formáiban. Ilyenformán a keleteurópai agrárpesség nem is lett igazában paraszttá, hanem megmaradt egy primitív népi társadalmi állapotban, s a polgári társadalom rendszerében ebből az állapotból lépett többé-kevésbé sikertelenül polgári szintre. Hogy Európának ezen a részén a világháború után erőteljes parasztmozgalmak keletkeztek, az nem azt mutatja, mintha itt a parasztság sajátos paraszti szerkezeté alakult volna, hanem éppen azt, hogy a paraszti keretek híján kötetlen népi erők kerestek utat érvényesülésüknek.

A nyugati és a keleti pólus között helyezkedik el a magyar és a lengyel parasztság. Mindkét országban felszínesebb hűbérirendi fejlődés után a nemesség kiesett középkori szerepéből és az újkorban céltudatos érdekszövetséggé alakult át. Tehát ugyanakkor, amikor nyugaton a városiasodás fölemelte a parasztság egy részét, a másik része pedig a mezőgazdasági termelés szakszerűsödése által szabad parasztsággá emelkedett, itt rendies keretek között egy újabbfajta uralom visszataszította a parasztságot földhözkött jobbágysággá. Segítette a parasztság rendjének a leszorulását az uradalmi gazdaságok kialakulása mindkét or-

szágban, s ezzel együtt egy jelentékeny uradalmi cselédparasztság kialakulása is. Ezekben az országokban tehát egy sajátos újkori parasztság keletkezett. Olyan ridegebb paraszti állapot volt ez, amelyből már kivesszett a rendiségnek az az eredeti értelme, mely a termelő munkának a társadalmi biztonságát és védetségét adta, ez a késő keleteurópai rendiség a parasztságnak erősen érdekszerű alávetését és kihasználását szervezte meg.

Ilyen történeti alakulás volt az oka, hogy ezekben a társadalmakban a polgári korszakban nem tudott hamarosan a polgári rendszerbe emelkedni a parasztság. Földje szabad birtokát is későn kapta meg — ekkor is csak a telkes jobbágy, — termelési tudománya pedig különösen fogyatékos volt ahhoz, hogy sikeres árutermelést folytathasson. Így történt, hogy mindkét társadalomban csak napjainkban érkezett el a parasztság oda, hogy a polgáriásodás útján halad, azonban most már ez nem jár válságok nélkül. Mindenekelőtt válságos helyzet vezetett ideig. A parasztság leszorítottan és értelmetlenül parasztsággá kényszerült lenni akkor is, amikor a saját fejlődése már fölemelte volna erről a színtről, tehát elvesztette a saját erőforrásait az újabb polgári rendszerű fölemelkedésre. Viszont az európai polgári kapitalista alakulás mégis csak beleszólt ezeknek az országoknak az alakulásába is, tehát az összes kívülről jövő hatások odáig lazították a parasztság kötöttségeit, hogy végül is megbomlott a paraszt helyzet és ma mindkét helyen elég sietősen és nem minden zökkenő nélkül igyekszik a parasztság a polgári társadalomba való betagozódásra.

A parasztság rétegződése

A parasztság tehát rendies társadalmi képződmény. A rendi társadalomszerkezetnek az alsó rétege, szóval az alsó rendje. Ez pedig azt jelenti, hogy a dolgozóréteg másfajta szervezeti formáitól, a „nyers” társadalmak szolgarétegétől, vagy a polgári társadalom munkásosztályától, lényegesen különbözik. A szolga mérőben uralom alatt álló réteg, tehát olyan tényleges helyzetben van, amelyet végsőleg egyszerűen az erősebb hatalmi helyzete tart fenn, viszont a munkás jogilag szabad állapotban él, de gazdasági érdekek folytán kénytelen munkát vállalni olyan föltéte-

lek szerint, ahogy a munkáltató kívánja. Ezzel szemben a parasztság mélyen rendezett és biztosított állapota a dolgozó népnek. Munkára szorított és alávetett állapot ez is, azonban a paraszti helyzetet nem a puszta erőszak, vagy a gazdasági érdek tartja fenn, hanem egy sokkal mélyebb összeszerveződés. Olyan kölcsönös viszony szorítja munkára a parasztságot, amely egyfelől a munka eszközeit biztosítja a parasztság számára, továbbá bizonyos önálló helyzetet, amelyben a maga számára fejtheti ki termelő és alkotó képességeit, másfelől pedig olyan kötelezettséget az úri rend részére, hogy nem nyúlhat hozzá szabadon sem a parasztság önállóságához, sem munkája eredményéhez. Hogy ilyen kölcsönös viszony megbízhatóan fennálljon, ahhoz hosszú alakulás és hagyományozódás szükséges, mert a puszta érdek és a célszerűség mindenkor ellene szól az ilyen szerveződésnek. Az európai történelemalakulás nagy műve éppen az, hogy ezt a, végül joggá izmosodó, hagyományalakulást lehetővé tette.

A rendi társadalom átfordulása a polgári társadalomszerkezetbe természetesen fölbontja ezt a paraszti helyzetet, s a parasztság hagyományosan és rendiesen kötött rétege helyébe a munkásság szabad, de gazdasági érdekek által megszabott osztályát állítja. Ám a parasztság fölbomlása nem gyors folyamat. Az a hosszú hagyományozódás, amely a parasztság rendjét kiformálta, sokáig ellen tud állani minden hatásnak, még a legközvetlenebb érdekek, vagy a legnyilvánvalóbb célszerűség hatásának is. Akkor különösen, ha a polgári társadalom kialakulásának a folyamatában maga a parasztság nem vesz részt. S ez történt a magyar társadalomban. A polgári társadalom rendszere kívülről tört be a magyar társadalomba, tehát a parasztság hagyományos és megmerevült, sőt megmerevített rendje csak lassan enged föl a polgári hatásokra, hogy átadja helyét a polgári elvű osztálytagozódásnak. Innen van az, hogy a magyar parasztság jellemző tagozódása állapítható meg aszerint, hogy még benne él-e a rendies paraszt hagyományokban, vagy pedig már fellazította azokat és a polgári társadalom osztályrétegződésében helyezkedik el. Eszerint tehát van a magyar parasztságnak egy olyan része, amely még erősen paraszt, tehát élete a paraszti rendi keretek által kötötten folyik, s van egy olyan része, amely már áttörte e rendi-paraszt formákat és a polgári szerkezet szerint rétegződik.

Sommásan: a magyar parasztság egy része még paraszt, másik része már nem paraszt, s egy jó része az átmenet vagy a válságos megkövültség állapotában van. Ez a rétegződés mindenesetre a magyar parasztság legjellemzőbb tagozódása.

Másik, s egyre döntőbb jelentőségű rétegződése a parasztságnak a polgári szervezetben való elhelyezkedése, pontosabban a gazdasági viszonyai szerint való tagozódása. A rendiség korában is volt lényeges különbség a parasztság különböző osztályai között, tehát a telkesjobbágy és a zsellér között, azonban akkor ez az osztálykülönbség nem ugyanazt jelentette, amit ma a polgári társadalom rendjében. Nevezetesen a jobbágyfalu közösségében a telkesjobbágy nem volt szabad és korlátlan haszonélvezője földjének, viszont a zselléreket is megillette bizonyos használati jog a község határában. Tehát gazdaságilag sem volt teljes és gyökeres a rétegződés, méginkább vesztette jelentőségét abban a társadalmi viszonyban, amiben a telkesgazda és a jobbágy állott egymással. Reális közösség és kölcsönösség fűzte össze a két osztályhelyzetet, tehát mai értemű osztályellentétről nem is beszélhetünk ebben a korban. Más azonban a helyzet ma. A mai társadalomszervezetben nemcsak a parasztság hagyományos kerete erőtlenedett el, hanem tökéletesen megszűntek mindazok a szálak, amelyek a faluközösségben összekötötték a birtokos és a birtoktalan parasztot. Tehát a gazdának kizárólagos és szabad egyéni tulajdona, szóval kapitalista birtoka lett a föld, viszont a zsellérség kiesett a közös használat jogából, s ezzel merőben bér munkássá alakult át. Így a parasztságon belül is — akár érvényesek még a rendi paraszt konvenciók, akár nem — kialakult a polgári társadalomra jellemző osztályrétegződés. A különbség csak annyi, hogy maradibb paraszt társadalomban kisebb a jelentősége ennek az osztályrétegződésnek, viszont polgárosodott paraszttársadalomban már teljes súlyával érzékelhető.

A magyar parasztság sajátos társadalmi rétegződése jellegzetes vidékekre bontja az ország területét. Még rendies zárt-ságban él a parasztság mindenütt, ahol a polgári hatások még nem érték el erősebben, vagy ahol valamilyen helyi erő különö-
sebben tartja megkötve. Nem közömbös ennek a tagozódásnak a szempontjából az sem, hogy a történeti alakulás során mely vidéken milyen fokban szilárdult meg a paraszti forma. Így ma

is paraszt vidékek az országban a Felvidék, a Dunántúl és Erdély belsőségei, tehát a Palócföld, Somogy, Zala, Veszprém belsőbb vidékei, s a magyar települések Erdélyben a Székelyföldön kívül. Hasonlóan elmaradt paraszt jellegűek az erdélyi völgyi román települések, s ezek ennyiben meg is haladják a román királyságbeli állapotokat, miután hasonló rendi alakulás ott nem ment végbe. Viszont a hegyi szórványok román pásztorsága nem érte el ezt a parasztosodási fokot, hanem a balkáni viszonyoknak megfelelő primitív népi állapotban él.

Az ország két vidékén haladta meg kétségtelenül a magyar parasztság a rendies paraszti állapotot, nevezetesen a Kis-Alföldön, s a szomszédos északdunántúli részeken, továbbá a Nagy-Alföld tanyás városaiban. Az előbbi helyen nyugatias volt a fejlődés menete. Tehát hamarosan a megtelepülés után végbement a paraszti-rendi alakulás szakszerűsödő mezőgazdasági termeléssel. Mindig itt volt legmagasabb a paraszti termelés színvonala mind a nyugathoz való közelség, mind a jó közlekedés folytán. Itt tehát aránylag „szervesen” nőtt ki a parasztság a rendi keretektől és mintegy saját fejlődését követve vált polgári tagjává a társadalomnak. Éppen ezért sok külsőséges emlék maradt meg hagyományyszerűen a paraszti multból, noha lényegében nagyon előrehaladott itt a polgáriásodás.

A nagyalföldi tanyás városok agrársága egészen más úton jutott túl a paraszti formákon. Ez a nép szinte megkerülte a paraszti-rendi fejlődés állomásait. A török hódoltság nemcsak megakasztotta a rendies-európaias alakulás teljes lefolyását, hanem az elért fejlődést is megsemmisítette. S a török alatti századokban a nomádsághoz hasonló viszonyokkal indult meg újra a társadalmasulás, tehát már nem a rendi alapokon többé. Így egy sajátságos, félig-meddig polgári, civistársadalom alakult ki a nagyhatárú községekben, s a tanyarendszer kialakítása révén ennek a fejlődésvonalnak a további lehetőségeit is biztosította. Itt tehát félig-meddig nomád állattartó kezdetektől a civistársadalom közbeeső állomásán keresztül anélkül jutott az agrárság a polgári társadalom rendszerébe, hogy valaha is mélyen paraszttá alukult volna át. Ennek a különös fejlődésnek a következménye, hogy itt a mezőgazdaság kultúrája nem mélyült el olyan általánosan, mint a Kis-Alföldön, külsőségekben azonban

szinte minden paraszt jelleg hiányzik ezen a népen. Viszont a termelésnek néhány világviszonylatban is kitűnő polgári-kapitalista teljesítménye született meg.

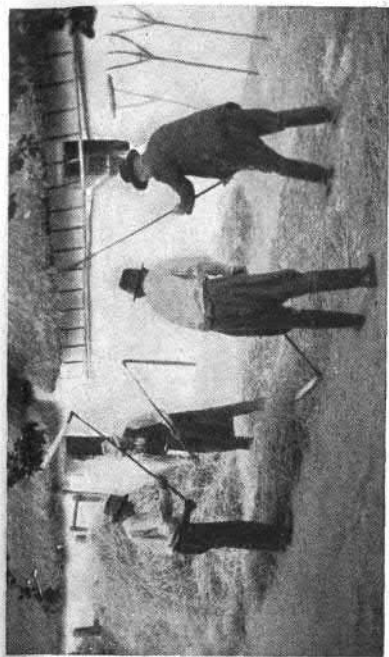
Az ország többi területének agrárnépe átmenet a még paraszt és már nem paraszt típusok között. Tehát erősen kapitalizálódott gazdasági élet, s ennek ellenére rendies paraszti hagyományok a jellemzői e társadalmak életének, vidékenként változó fokozatokban. Önálló típus ellenben a válságosan alakuló magyar parasztságban a betegesen megmerevült parasztság. Mint egykés vidékek ismereteseek ezek a társadalmak, s jellemzőjük az, hogy egy többé-kevésbé elmélyült paraszti kor után megrekedvén ezen a fokon, tökéletesen megakadtak fejlődésükben, s a dekadenciának a paraszti kultúráját alakították ki. Tehát a serény paraszti munka helyett az élet élvezésének és a munkátalanságnak az erkölcsét teremtették meg, a korlátozatlan termékenység életelve helyébe a szaporodás körmönfont korlátozásának a módszereit állították, a vállalkozó férfi vezetés helyébe az asszonyok hagyományt merevítő uralmát fogadták el, s egyáltalán körmönfont társadalmi módszerekkel szikkasztották ki világukból az élet erősebb áramlását.

Az osztályrétegződés, szemben a sajátságosan társadalmi tagozódással, már egyetemes megoszlása parasztságunknak. Tehát nem vidékek körvonalai rajzolódnak ki ebből a szempontból a magyar társadalom területén, hanem osztályok, s ezek kisebb összetevő típusai, amelyek az ország egész területén föllelhetők.

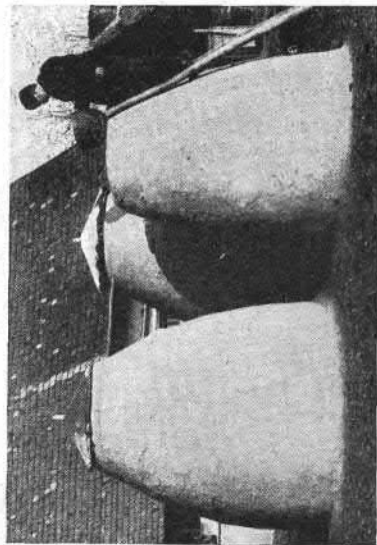
A nagy vízvázaló a parasztság osztályviszonyaiban a föld birtoklása. A nagyobb parasztbirtok birtokosa — akkora birtoké, amelyen a fogadott munkaerő a főtényező, s a gazda család munkaeje csak kiegészítő, — egyformán polgári existenciájú parasztgazda mindenütt az ország területén, tehát egyformán a polgári osztály tagja. Aszerint azonban, hogy áttörte-e a paraszt társadalmi kötöttséget, s aszerint, hogy a parasztságnak milyen típusába tartozott a korábbi korszakban, különféle típusok lelhetők fel. A jobbágygazda ma is úgy él és termel, mintha nem a polgári társadalomban élne. Tehát paraszti odaadással dolgozik, nem folytat céltudatos árutermelést, s fogyasztásában aránytalanul fukar birtokához és termelése arányaihoz képest. Ellenkező típus a polgárgazda, aki már nem is parasztgazda tulajdon-

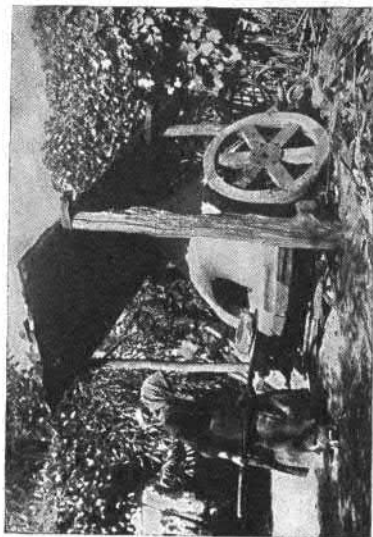
49. Aratás (Szentgál, Veszprém vm.)

50. Cséplés (Szentgál, Veszprém vm.)

51. Gabonás hombárok (Szegevár, Csongrád vm.)

52. Sütőkemence (Somogy vm.)

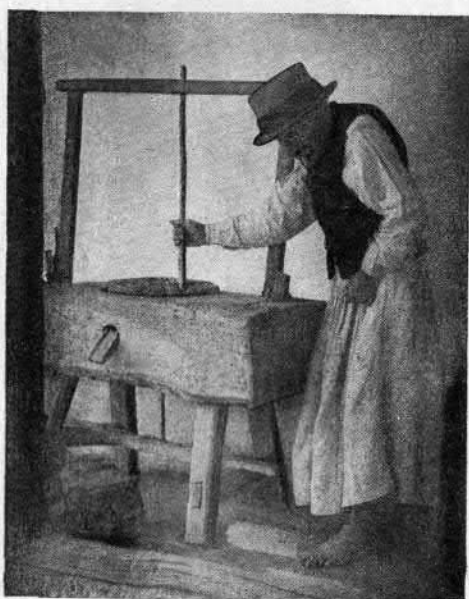
53. Munkába induló kalotaszegi férfi
(Daróc, Kolozs vm.)

54. Arató koszorú
(Gyöngyöshalász, Heves vm.)

55. Kölestörő mozsár (Vas vm.)

56. Kézi malom (Szilágy vm.)

képen, hanem agrárvállalkozó. Különféle speciális vállalkozásokat létesít a földjén, vagy a földből szerzett tőkájével, bérbeadja a földjét, s jövedelmével nem paraszti, hanem polgári mértékek szerint él.

A kisebb parasztbirtokok birtokosai helyzetük szerint kispolgárok, tehát földjük csak a saját munkájuk árán tudja eltartani őket, s idegen munkaerőt csak kivételesen, kiegészítésként fogadnak. Ennek a kispolgári osztálynak a legjellemzőbb képviselője a kigazda. Többé-kevésbé piaci termelést folytat s ennek megfelelően egész magatartása kilépett már a paraszti konvenciók határai közül. Legjellemzőbb, hogy nem is nevezi szívesen parasztnak magát, hiszen a kigazda név egy ilyen helyesbítő elnevezés a paraszttal szemben. Külön típus ebben az osztályhelyzetben a kishaszonbérllőé. Különleges vállalkozó réteg ez, mérhetetlenül sokat dolgozik a bérelt földön, tekintélyes árutömeget visz a piacra s csak azért nem él polgári szinten, mert az óriási haszonbér megfosztja minden munkája eredményének a legnagyobb részétől. Sajátságos változat a parasztkertészeké. Az ország egyes vidékein a régi paraszti kultúrából nagyarányú kertészeti termelés alakult ki a kapitalista piacok hatására s itt a kertészkedő parasztság a piac lehetőségeinek arányában kertészvállalkozóvá nőtt a paraszti kertészkedés kereteiből. Csak e kerti kultúrának némely módszere paraszti már, minden egyéb a vállalkozó kispolgárnak a jegye rajtuk. Szinte olyanok, mintha nem is mezőgazdák, hanem kisiparosok lennének.

A sok vonalon előrehaladó átalakulás jellegzetes típusokra osztotta a földtelen parasztság osztályát is. Így mindenekelőtt messze eltávolodott az egykori zsellérparaszti állapottól az agrár szakmunkások csoportja. A kubikosok és a kertmunkások a mezőgazdaságban, illetve a földdel dolgoznak, mégis éppenséggel nem mondhatók paraszt zselléreknek, hanem minden ízükben munkásokká alakultak át. Tehát éppennyug a munkapiac határozza meg életüket, mint a városi gyári munkásokét, s viszonyuk és tudatuk az egész társadalom felé éppennyug munkási-proletári, mint azoké. Félig ilyen munkássá szabadult mezőgazdasági munkások, másik felükben ellenben parasztnak maradt zsellérek és summások. Tavasztól őszig egy-egy uradalomban, pusztai-rendi környezetben cselédként dolgoznak, telüket ellenben otthonuk-

ban, falusi proletárként húzzák át. Félig sem lépett ki a paraszti-cselédi állapotból az uradalmi cselédség, a puszták népe. Ez a jelentékeny tömegű mezőgazdasági munkásnép nemcsak maga maradt meg régies rendi szabású parasztnak, hanem a környezet is, amelyben él. Az uradalmi puszták ma is úri felügyeletet és paraszti közösséget jelentenek, s a polgári hatások már csak a térbeli elszigeteltség miatt sem tudják kikezdeni ezt a korszerűtlen helyzetet.

A parasztság társadalmi tudatának változásai

A rendi társadalomra határozott és föltétlen érvényű társadalmi tudat jellemző. Mégpedig olyan, amely egyfelől föltétlen érvényű, tehát normatív: kinek milyen a rendi állása, azt tudnia kell és egész magatartásában ehhez kell igazodni. Tehát határozott helye van minden embernek ebben a társadalomban, s ezt a helyet pontosan kell tudnia, hogy tökéletesen kitölthesse. Az egész nevelés, amely a rendi társadalomban végbemegy, akár úri, akár paraszti szinten, elsősorban a rendi állás tudatára tanít meg, s minden ismeretanyagot és minden gyakorlatot a rendi állásnak megfelelően származtat át az utódokra. Másik jellemzője e rendszer társadalmi tudatának, hogy hierarchikus. Tehát nem fordul más társadalmi helyzetek ellen, hanem azokhoz igazodik, a saját helyzet elfogadásának az alapján. A rendi szerkezetben tehát a parasztság társadalmi tudata teljesen elfogadó és betöltő jellegű. Szóval első helyen az áll a parasztság tudatában, hogy az ő helye a paraszti társadalomban van, tehát ezt a szerepet kell jól betöltenie. S ez nem jelent szembefordulást az úri renddel. Elfogadott állapot a hagyományosan szentesített helyzet, hogy van úri és van paraszt rend, tehát a paraszt tudatában is tiszteli a különbséget és a távolságot az úr és a paraszt között.

Minden eltérés nélkül ilyen a parasztság társadalmi tudata a rendiség korában, hiszen csak ez a tudat volt képes megőrizni a rendi társadalomnak azt a békéjét, amely oly jellemző rá. Majdnem ilyen paraszti tudat jellemzi a parasztságot a polgári társadalom korában is addig, ameddig a polgári hatások alapjaiban ki nem kezdték a paraszti állapotot. Tehát hiába alakult át polgá-

rívá a rendi társadalom egész szerkezete, a paraszt ebbe az új világba is oly paraszti tudattal illeszkedik be, mint amilyenell a rendi társadalomban élt. Ezért olyan kényelmesen kezelhető a parasztság a polgári társadalom rendjében, akár politikai, akár gazdasági viszonylatban. Viszont, amikor a polgári erők kikezdték a paraszti erők biztonságát, gyökeresen megváltozik ez a belenyugvó tudat. Már a paraszti állapot nem normatív többé, mint a rendi társadalomban volt. Most már nincs kötelező ereje annak, hogy parasztnak kell lenni, sőt biztos mértéke sincs annak, hogy ki a paraszt s ki nem az. Ehelyett két ellentétes hatás alakítja a parasztság tudatát. Egyfelől az öregek és bizonyos „nevelő” irányzatok a „régí jó” paraszti tudatot akarják érvényben tartani, másfelől pedig az összes polgári hatások ellenkező tudatot szuggerálnak: mindenki egyforma és mindenki lehet akármi. Az eredmény az, hogy a konzerváló hatások alig érvényesülhetnek s mindinkább úgy szerepel a parasztság tudatában a paraszti állapot, mint egy nehéz, terhes és kihatású állapot. A következmény pedig kikerülhetetlenül az, hogy mind többen kívánnak nem parasztok lenni s tömegesen térnek gyakorlatban is erre az útra. A városbaözlés, az iskolázással, ipari mesterséggel és kereskedéssel való föltörekvés és végeredményben az egyke s az általános születéskorlátozás is, mind ennek a menekülő tudatnak a következményei.

A belenyugvó paraszti tudat fölborulásával, egymásközt, a parasztság osztályai között sem békésen összeilleszkedő már a paraszti tudat. Védekező, vagy támadó, aszerint, hogy birtokon belül, vagy birtokon kívül van az illető réteg. Tehát a gazdák tudata védekező polgári tudat, s ennek a világánál a mezőgazdasági munkás fizetett ellenség, aki mértéken felül követelözik és nem érez már felelősséget munkájával szemben. Viszont a földtelen munkásság tudata támadó, úgy mint a városi munkás proletáröntudata. Kizsákmányolójának érzi a munkaadó gazdát és valóban nem érez közösséget az érdekeivel, tehát munkateljesítménye nem a régi paraszti odaadásnak, hanem a fizetett bérnek a mértékét követi.

A parasztságról való szemlélet alakulása

A középkor világában keveseknek vált problémájává a parasztság és falu problémája abban az értelemben, hogy jó rendje-e az emberi együttélésnek a rendi társadalom osztottsága. Isteni rendelés és természetjog szerint való állapotnak fogták föl s nem ítélték politikai kritikával. A középkori világgép felbomlásával vált vitássá a parasztságról való vélekedés.

A tényleges történelemalakulás mindenestre úgy történt, hogy a város, a gépi technika és a polgári társadalomszerkezet uralkodóvá lett a falu, a kézi munkamódszerek és a paraszti rendi társadalom felett. Ez azt jelentette, hogy a könnyebb, gazdagabb, kényelmesebb és változatosabb élet és végeredményben a magasabb szintű kultúra a városoké lett. Ennek a tényleges helyzetnek megfelelően úgy szemléli azóta a városi ember a parasztságot, mint a világnak egy hátramaradt és kizsájtott, tehát végeredményben szárnalmas táját. Miután ebben a viszonyban bizonyos mértékig szükséges és hasznos a falu és a parasztság, mindig ott van vigasztalásul a parasztság számára az idillikus mezei élet és a hősiiesen élő paraszt ember dicsérete. Az irodalmi közvélemény is jórészt ilyen a parasztságról. Magától értetődőnek tartja a város „magasabbrendűségét” és vigasztalásul vagy nosztalgiából olykor a mezei és paraszti élet dicséretét hangoztatja. A társadalompolitikai irodalom csak annyiban tér el ettől a vonaltól, hogy jobban felfogott érdekből meg is okolja a parasztság és a falu szükségességét.

E közvéleménnyel szemben kezdettől fogva akadtak magános szellemek, akik ellentmondtak a történelem városi-polgári fejlődésének, s a paraszti-falusi vonalban látták az emberiség szebb és gazdagabb jövőjének a lehetőségét. Rousseau ennek a különvéleménynek a klasszikusa s utána kisebb-nagyobb írók és gondolkodók lánca tartotta a folytonosságot addig, amíg ma a második világháború bizonytalanságai között terjedő politikai eszmévé kezd válni a parasztság dicsérete és a paraszti társadalmi alapokhoz való visszatérés követelménye.

A magyar társadalomban is vertek kisebb-nagyobb hullámot a parasztságról való szemlélet különböző irányjai, a mi tör-

ténelmünkben azonban fontosabbak azok a hangok, amelyek a magyar parasztság külön kérdéseit tették szóvá.

A magyar rendek verbőczyánus parasztszemléletével szemben, XVI. századi prédikátor irodalmunk néhány jellemző nyilatkozatát nem számítva, Tessedik Sámuelé az első komoly és erős hang a parasztság érdekében a XVIII. sz. végén. A fölvilágosodás embere nem a jobbágyság rendje ellen szól általában, még a jobbágytelek növelését sem meri követelni, csak a nyugati parasztság gazdasági és kulturális állapotát tartván szem előtt, föltárja a magyar jobbágyság elmaradt, elnyomott és szégyenteljes helyzetét. De Tessedik csak az egyik hangadó volt, a kor magyar „aufklärístái” hasonlóan szemlélték a magyar jobbágyság állapotát, s a nyugati parasztság helyzetét tartva szem előtt, új úrbérrendezést, sőt a vakmerőbbek az úrbéri terhek eltörlését s végezetül a jobbágyoknak emberi méltóságra való emelését követelték írásaikban és szavaikban. A reformkor nemes hevületéig Berzeviczy Gergely könyve (1804) emelte föl szavát a jobbágyság érdekében, s mind pártoló helyeslést, mind elkeseredett megrovást eleget kapott érte rendi társaitól. Ez a könyv a legjellemzőbb a magyar jobbágyság késői rendi korszakáról. Bár nem mondja ki kifejezetten, de soraiban ott érezhető annak a felismerése, hogy a magyar jobbágyság állapota még a nyugati mértékű rendi társadalom elveivel szemben is különösen mostoha, tehát valami külön baj és aránytalan teher nyomja a magyar parasztságot, azért olyan elmaradt, nyomorult és kultúrátlan. A reformkor vezető szellemei aztán teljes mértékben felfogják a késői magyar rendi társadalom aránytalanságát és tiszteletreméltó erőfeszítéssel igyekeznek könnyíteni a jobbágyságon, hogy a „kor színvonalára emeljék”. Szemléletük tehát az volt, hogy bár a dolgozó parasztság szükséges alapja a nemzeti társadalomnak, azonban éppen az egész társadalom érdekében kell emberi méltóságra emelni a jobbágyot s levenni róla a nyugati viszonylatban szégyenteljes úrbéri terheket és megbélyegző jogtalanságot.

Amikor a kiegyezés után polgári vágányokon indult meg a magyar nemzeti társadalom élete, s jogszerint a parasztság is kiemelkedett a jobbágyi állapotból, jóideig nem szerepelt politikai kérdésként a parasztság ügye. Miután a nagy népies költők

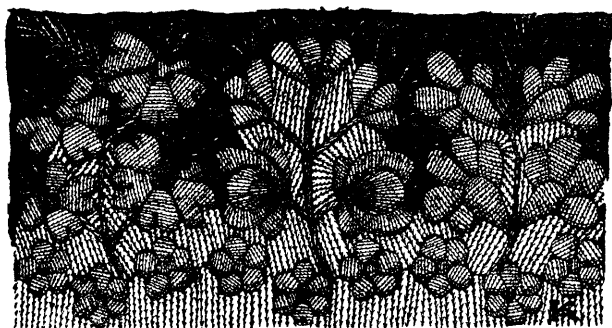
epigonjai szenvelgő modorra hígították a népiesség irodalmi hangját, egy romantikus népszemlélet uralkodott el a magyar társadalomban. A népszínmű és népdal kultusza idillikusnak és ünnepélyesnek látta a parasztság állapotát s nosztalgiával tekintett a pusztabetyárság, a falusi idill, a mezei munka szépsége és a népviseletben járó parasztember alakja felé.

Ezt a romantikus szemléletet csak a századforduló táján váltotta föl realisabb, amelynek irodalmi művei már éppen úgy, mint a reformkor szemlélete, nehéznek, sötétnek, sokhelyt nyomorúságosnak és veszedelmesnek ítélte a parasztság állapotát s ezzel együtt az egész magyar társadalom szerkezetét hibáztatta. Tolnai Lajos regényeiben már nem paraszt-idill jelentkezik, hanem egy kínlódó társadalom, s a tiszamelléki aratósztrájkok, agrárszocialista zendülések az ujságolvasó közvéleményt is meggyőzték arról, hogy a parasztság nem az idilli béke népe, hanem egy nehéz és sokszor tűrhetetlen állapotnak a viselője. Móricz Zsigmond regényeiben és Ady verseiben és cikkeiben már teljes hévvel izzik a parasztsággal való együttérzés és a paraszti állapot sebeinek a fájdalma. Hangjukat azonban még nem fogadta be az egész magyar közvélemény.

Az összeomlás után az a szemlélet kezdett kialakulni az újjászerveződő magyar nemzeti társadalomban, hogy a parasztság az a rétege a társadalomnak, amelyből meg kell újulnia a magyarságnak (Szabó Dezső) s mint megmentő réteget fogadták a valóban láthatóan jelentkező parasztságot. A parasztsággal való együttérzés odáig ment, hogy tüntető szívességgel fogadta a magyar közvélemény a csizmás képviselőket és a kisgazda minisztert, mígnem újra a parasztság részvétele nélkül konszolidálódott a társadalom, s a parasztságról szinte elfelejtkezett a nemzeti közvélemény.

A parasztság ügyével való foglalkozás és a parasztsággal való együttérzés azonban most már nem sülyedt el egészen. A háború után felnőtt középosztálybeli nemzedék újszerű, tudományos tárgyilagosságot is érvényesítő szempontokkal közeledett a parasztsághoz s hovatovább olyan felfogás alakult ki e fiatalság körében, hogy a parasztságból kell megújulnia a magyar társadalomnak s ebben az új magyar rendben földhözjuttatással és

társadalmi felemeléssel kell méltó helyére állítani a parasztságot. Az egész közvélemény ügyévé akkor lett ez a parasztbarát szemlélet, amikor a falukutató mozgalom országos érdeklődés mellett tárta fel az ország parasztságának válságos és veszedelmesen nehéz helyzetét. Ezzel a mozgalommal az egész magyar nép és az egész magyar társadalom ügyévé lett a parasztság sorsa, s ma is ilyen súllyal nehezedik társadalmunk egyre szélesebb köreire ez a pillanatnyilag nyugvó társadalompolitikai kérdés.

Mezőkövesdi kőtény hímzésének részlete.